

*С. С. Журило,
асистент кафедри цивільного та господарського права і процесу
Інституту національного та міжнародного права,
Міжнародний гуманітарний університет*

ДО ПИТАННЯ ПРО НАСЛІДКИ РОЗГОЛОШЕННЯ ТАЄМНИЦІ УСИНОВЛЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Важливу роль в суспільних відносинах відіграють інститути сімейного права, які направлені на регулювання питань щодо забезпечення охорони інтересів неповнолітніх дітей. Особливе місце серед них займає інститут усиновлення.

Останніми роками проблема сирітства в Україні набула значення національного масштабу і тому потребує уваги, відповідного реагування та вирішення з боку держави і суспільства. Зазначимо, що за даними Державного комітету статистики України кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування з кожним роком збільшується. Причини, внаслідок яких діти втрачають батьківське піклування, поділяють на внутрішньосімейні та загальнодержавні. До внутрішньосімейних відносять: передчасна смерть батьків чи їх тяжка хвороба, раннє або позашлюбне материнство і подальша відмова батьків (матерів) від своїх дітей, неналежне виконання батьками своїх обов'язків по вихованню дітей, відбування покарання у виді позбавлення волі, вживання батьками алкоголю та наркотичних речовин тощо. Загальнодержавними причинами є: серйозні економічні проблеми у сім'ї, скорочення віку населення, погіршення здоров'я населення, відсутність дієвих соціальних програм підтримки сімей, які опинилися у тяжких життєвих умовах тощо. Зазначені причини призводять до зростання кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що є гострою соціальною проблемою держави та суспільства, яка негативно впливає на їх фізичний, розумовий та духовний розвиток дітей. Таким чином, розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які дають можливість дитині отримати виховання у родині грає важливу роль в захисті прав таких дітей.

Постійність відносин усиновлювача та усиновленого є однією з особливостей даного усиновлення. Також дуже важливим є сімейне виховання дитини (особливо в перші роки життя), коли відбувається формування особистості. А тому усиновлення є формою виховання, що вигідно відрізняється від інших форм влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків (таких як, наприклад, опіка та піклування, прийомна сім'я тощо). Разом з тим, усиновлення є юридичним фактом, який породжує певні правові наслідки, взаємні права та обов'язки сторін, аналогічні тим, які мають місце при кровному спорідненні. Однак, до виникнення прав та обов'язків в повному обсязі у обох сторін такого процесу як усиновлення, виникає проблема збереження таємниці усиновлення. Ст. 226 СК України передбачає, що особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення.

Більшість українців вважає, що створити для нового члена сім'ї максимально комфортні умови можна в тому випадку, коли дитина вважає себе рідною.

Однак таємниця усиновлення не є обов'язковим елементом. По-перше, факт усиновлення важко приховати від дитини вже в трьох – п'ятирічному віці. Крім того, ця таємниця залежить від волі усиновлювача.

Як показує зарубіжний досвід, відсутність біологічного зв'язку між батьками і дітьми не повинна впливати на виховання усиновленої дитини. Якщо усиновителі виховували дитину на протязі всього його життя, то саме по собі виявлення факту відсутності кровного споріднення не повинно нічого змінити у відносинах між ними і дитиною. Зокрема, в деяких західних країнах, наприклад, в Італії, США, Канаді активно використовують так зване «відкрите» усиновлення, тобто немає таємниці усиновлення. Вважається, що для дитини значно краще, коли вона відразу дізнається про своє усиновлення, аніж тоді, коли про це скажуть сторонні особи через кілька років після усиновлення, що досить часто призводить до душевної травми, а іноді робить просто неможливим подальше виховання дитини в сім'ї усиновлювачів.

Розголошення таємниці усиновлення передбачає протиправне розкриття такої таємниці і поширення відомостей, що її становлять, серед осіб, яким не було відомо про факт усиновлення. Таке поширення може полягати у повідомленні таємниці усиновлення якійсь конкретній особі, наприклад самому усиновленому, або невизначеному колу осіб. Його змістом, зокрема, може бути інформація щодо самого факту усиновлення, кровних батьків, дійсного місця, дати народження, прізвище, ім'я та по-батькові (якщо вони змінені) усиновленого, часу прийняття рішення про усиновлення (удочеріння) та реєстрації цього факту.

Особи, які розголосили таємницю усиновлення, несуть відповідальність, встановлену законом. Зокрема, ст. 168 Кримінального кодексу України передбачає, що розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років; якщо ж розголошення вчинене службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі, або якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. В даному випадку об'єктом злочину є інтереси сім'ї та дітей, яких було усиновлено (їх фізичний, психічний та соціальний розвиток).

Отже, кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення настає лише у разі, якщо воно відбулося всупереч волі усиновителя, тобто за відсутності його згоди. Ця ознака матиме місце як тоді, коли усиновитель знав про намір винної особи розголосити таємницю усиновлення і заперечував про це цього, так і тоді, коли йому не було відомо про намір винного, а винний, у свою чергу, не був поінформований про позицію усиновителя.

Суб'єктивна сторона такого злочину характеризується прямим умислом. Мотивація дій винного (користь, помста тощо) в даному випадку значення для кваліфікації не має.

Кваліфікуючими ознаками розглядуваного злочину є:

1) вчинення його службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі;

2) спричинення ним тяжких наслідків. Підвищена суспільна небезпека розголошення таємниці усиновлення службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомо про факт усиновлення внаслідок зайняття відповідної посади на роботі, обумовлюється тим, що цей злочин вчинюється особами, які зобов'язані зберігати факт усиновлення як службову чи професійну таємницю.

Зазначимо, що ступінь тяжкості наслідків розголошення таємниці усиновлення визначається в кожному конкретному випадку окремо. До таких наслідків відносять: стійкий розлад психічної діяльності, самогубство дитини чи її усиновителя, втечу і наступне зникнення дитини, які сталися внаслідок розголошення таємниці усиновлення. За наявності підстав дії, що спричинили тяжкі наслідки, мають одержувати самостійну правову оцінку і кваліфікуватися за сукупністю зі ст. 168 КК України.

Однак, з аналізу судової практики з цього питання видно, що судових рішень по притягненню до відповідальності за вказаною статтею у єдиному реєстрі судових рішень лише два – постановою Воловецького районного суду Закарпатської області від 17 квітня 2012 року по справі № 704/494/2012 звільнено Петрову М. від кримінальної відповідальності за ч.1 ст.168 КК України на підставі п. «г» ст. 1 Закону України «Про амністію» від 08.07.2011 року; ухвалою Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15 жовтня 2013 року по справі № 161/15607/13-к кримінальне провадження №12013020010002047 відносно Дідко П. закрито та звільнено його від кримінальної відповідальності, за вчинення правопорушення, передбаченого ст.168 ч.1 КК України, на підставі ч.1 п.1 ст.49 КК України (зі сплину строку давності).

Зазначимо, що доцільність норм, що забезпечують таємницю усиновлення, підтвердилася в процесі їх багаторічного застосування. Тривалий характер переважної більшості шлюбних та сімейних правовідносин має враховуватися і в нормах про таємницю усиновлення. Вони повинні захищати інтереси як усиновителя, так і усиновленого протягом усього життя. На нашу думку, таємниця усиновлення сприяє створенню найбільш наближених до родинних відносин між усиновлювачем та усиновленим, стабільності усиновлення, полегшує виховання дитини.

Таким чином, таємниця усиновлення необхідна для нормального існування сім'ї, гармонійного розвитку усиновленого підлітка, збереження спокою осіб, які не є кровними родичами. Тому за розголошення таємниці усиновлення законодавством передбачені досить суттєві наслідки.